

EL PROCEDIMENT DE LA INSACULACIÓ¹

Víctor Ferro Pomà

Una de les institucions més característiques del període de maduresa (i també, en part, de decadència) del nostre sistema politicojurídic és la que anomenem correntment *insaculació*. Es tracta del procediment d'elecció d'oficials públics, especialment dels membres d'òrgans col·legiats, mitjançant l'extracció a la sort d'entre una llista de candidats seleccionats prèviament. El sistema —que fóra més exacte, doncs, denominar *insaculació i extracció a la sort*— comportava, així, al costat de l'atzar, un important element de cooptació, almenys virtual, que el modificava i l'orientava. Efectivament, els encarregats d'insacular, és a dir, d'incorporar els noms a la llista dels elegibles (denominada generalment *llibre d'ànima*), d'entre els quals s'havia de fer l'extracció —normalment per un infant, dels rodolins que suraven en una bacina—, solien ésser els mateixos titulars cessants, que ho feien aplicant criteris, en principi objectius, de qualificació per al càrrec. A vegades eren auxiliats per «habilitadors» designats a aquest efecte; en algunes corporacions, el garbellament es reiterava immediatament abans de procedir a l'extracció.

Els insaculadors disposaven per a la seva feina de llistes corresponents a les diverses categories a les quals tocava d'ésser representades, confegides pels grups interessats —ço que introduïa una altra instància, si més no potencial, de cooptació— o determinades per les normes que regien l'elecció.

Els insaculats (o extrets) podien després ésser impugnats per no satisfer els requisits que els havien de donar dret a figurar en la respectiva «bossa» (d'aquí ve el mot *insaculació*) o categoria de candidats. En els regiments municipals s'admet que aquesta facultat esqueia a qualsevol ciutadà, a títol d'«acció popular».

El sistema, que s'introduí als municipis al segle XIV en substitució de l'elecció a més veus que l'havia precedit, era ja general al segle XVI, fins al punt que, en

1. Article ampliat respecte del publicat amb el títol «La insaculació», a *Catalunya a l'època de Colom (1450-1506)*, Comissió Amèrica i Catalunya, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992, p. 27 i 28.

algun cas, la Reial Audiència l'imposà com a norma comuna en una vila on encara no existia, per tal d'apaivagar aldarulls entre faccions enemigues. En la Diputació del General, la insaculació i extracció a la sort s'implantà parcialment el 1455 en substitució de la cooptació pura i simple, que al seu torn havia reemplaçat l'elecció pels braços, i s'afermà en la seva forma típica i ja substancialment invariada el 1493, arran de la pacificació política i la reorganització institucional de Ferran II i com un dels seus components bàsics.

Hom ha jutjat diversament les intencions i els resultats del sistema. D'una banda, s'ha assenyalat el seu caràcter conservador i tendencialment oligàrquic i, sobretot, el seu efecte despolititzador. «Cada català fou un nom que restà en un paper posat dins d'un rodolí de cera o aspirà que algú tingués prou influència per a fer-l'hi figurar.» Però, atès el tarannà tradicionalista del país, aquesta organització acabà deformant les aptituds polítiques de la terra, ja que no destriava entre homes d'acció i buròcrates, entre polítics i administradors

De l'altra, hom ha destacat l'èxit del propòsit pacificador abans al·ludit (ja Francesc Eiximenis havia defensat «que res no es faça per selecció» per a esquivar discòrdies), com també la neutralització del pes fatalment oligàrquic d'interessos, bàndols i faccions, la identificació que afavoria entre representants i representats, i l'oportunitat que brindava a persones relativament poc influents d'accedir a funcions públiques importants (tot plegat, coses que potser podríem enyorar en els nostres temps de professionalització de la política i partitocràcia integral).

Històricament, permeté la persistència —modesta però real, parlant dels municipis de Catalunya— de sectors populars en el govern de la cosa pública, enmig de l'hegemonia aristocratitzant de l'Europa de la baixa edat mitjana i l'edat moderna. Convé remarcar, a més, que durant tota aquesta època les iniciatives polítiques partien només dels prínceps i de les oligarquies.